
□

De **voorzitter**: Geachte medeleden, geachte oud-voorzitter van deze Kamer Steenkamp! Het is een bijzondere dag, omdat in verband met het onderwerp waarover vandaag beraadslaagd wordt, de Kamer voltallig aanwezig is. Naar alle waarschijnlijkheid is het vandaag voor het laatst dat de Kamer in de huidige samenstelling voltallig aanwezig is. Wij hadden de hoop dat dit ook het geval zou zijn tijdens de laatste vergadering van de Kamer in de huidige samenstelling, die op de eerste juni is voorzien, maar wij hebben er begrip voor dat dan toch enkele leden verhinderd zullen zijn. Ik wil dan ook graag op dit moment ons oudste lid, niet in leeftijd, maar in Kamerjaren, toespreken.

De volgende maand, om precies te zijn over vijf weken, zal het 34 jaar geleden zijn dat de heer Steenkamp zijn intrede in deze Kamer deed namens de KVP. Kort voor het eind van die 34 jaar zal hij de Kamer verlaten. Hij heeft belangrijke politieke verdiensten voor ons land gehad. Dat spreekt al vanzelf als je lid van deze Kamer bent, al helemaal vanzelf als dat lidmaatschap bijna 34 jaar heeft mogen duren en nog meer vanzelf als de heer Steenkamp ook een belangrijk deel van die 34 jaar heeft mogen optreden als voorzitter van deze Kamer.

Maar dat niet alleen. Hij is ook enige malen opgetreden als informateur bij de vorming van kabinetten, in ons land een van de meest delicate en moeilijke bezigheden. Bij de vorming van het eerste kabinet-Biesheuvel is de heer Steenkamp als informateur opgetreden en zijn voorbeeld om dat vanuit deze Kamer te doen, heeft nadien vele malen navolging gekregen van anderen en ik geloof sinds 1986 zelfs zonder onderbreking. De heer Steenkamp stond ook aan de wieg van het derde kabinet-Van Agt. Daarvan moet ik zeggen dat dat er voor een deel al was, maar dat het niettemin een delicaat ogenblik in onze staatkundige geschiedenis was dat zijn hulp werd ingeroepen.

Als ik dit alles in herinnering breng, heb ik eigenlijk het belangrijkste voor het laatst bewaard, want de heer Steenkamp zal in de allereerste plaats niet eens geboekstaafd staan als voorzitter of als langdurig lid van

deze Kamer en ook niet als informateur, maar als formateur en wel van het Christen-Democratisch Appel, waarvan hij na de vorming ook erevoorzitter is geworden. Dat is een uitermate belangrijk moment in de geschiedenis van de Nederlandse politieke organisatie geweest. Ik heb het voorrecht gehad, daar in een andere hoedanigheid bij aanwezig te zijn – weliswaar als voorzitter, maar dan niet van deze Kamer – en dat staat mij dan ook nog zeer helder voor de geest. Het was daarom een belangrijk moment in onze vaderlandse politiek, omdat de groepering waaruit de heer Steenkamp voortkwam, de Katholieke Volkspartij, en de voorganger van die partij samen met de andere grotere protestants-christelijke partijen in ons land vanaf 9 september 1918 onafgebroken, zij het niet alle altijd tegelijkertijd, deel hebben uitgemaakt van de kabinetten in ons land. Daar leek vanaf 1966 een zekere kentering in te komen en het is de heer Steenkamp met een aantal andere vooraanstaande christen-democraten geweest die leiding hebben gegeven aan een proces waarbij de partijen die ik op het oog had – de KVP, de Anti-Revolutionaire Partij en de Christelijk Historische Unie – tezamen het Christen-Democratisch Appel zijn gaan vormen. Dat heeft er mede toe geleid dat de belangrijke politieke invloed die kon worden uitgeoefend vanaf 9 september 1918, nog tot 1994 heeft kunnen voortduren. Sedertdien zien wij in de Tweede Kamer een zekere terugloop, maar in deze Kamer – de Kamer van de heer Steenkamp – niet. Dat is natuurlijk geen toeval. In deze Kamer is het minste wat men van het CDA kan zeggen, dat het zich op een belangrijke tweede plaats heeft weten te handhaven. Volgende week, 25 mei, zullen wij weten of het een tweede plaats, een gedeelde eerste/tweede plaats, of alsnog een eerste plaats zal blijken te zijn. Dat ligt nog in de schoot van provinciale staten verborgen.

Dames en heren, de loopbaan van de heer Steenkamp is van grote betekenis. Het is dan ook een voorrecht dat wij samen met hem lid van deze Kamer hebben kunnen zijn. De meesten van ons waren dat in zijn nadagen, althans na 34 jaar mag je daar wel over spreken. Wij nemen nu afscheid van hem. Ik wil dat graag doen door het overhandigen van een aandenken aan deze Kamer.

Onder het oude decoratiestelsel vond zo'n aandenken vaak een plaats in een knoopsgat. Wat hier voor mij ligt, is daar wat groot voor, want dankzij dat oude decoratiestelsel heeft de heer Steenkamp namelijk al het hoogste bereikt wat je van een Kamerlid in dat opzicht kunt verwachten en waarvan ik tegen alle andere leden zeg: dat zal onder het nieuwe decoratiestelsel voor de meesten niet meer zijn weggelegd! Vandaar dat ik de heer Steenkamp graag een boek overhandig.

Ten afscheid overhandigt de voorzitter de heer Steenkamp een geschenk.

(Applaus)

De vergadering wordt van 17.50 uur tot 20.46 uur geschorst.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Verandering in de Grondwet, strekkende tot opnemng van bepalingen inzake het correctief referendum (26156).**

De beraadslaging wordt hervat.

□

De heer **Van Dijk** (CDA): Voorzitter! De minister heeft zeker een bewogen verhaal gehouden over de grote zegeningen die het referendum over een naar medebeslissing en ingrijpen dorstende burgerij uitstort. De werkelijkheid zou wel eens wat anders kunnen zijn. De burger zal gauw in de gaten hebben dat het bij het referendum steeds gaat over specifieke wetten. Anders dan bij de algemene verkiezingen gaat het niet over het overheidsbeleid in zijn totaliteit, waar eenieder wel op de een of andere manier bij betrokken is, maar over wetten die bepaalde groepen in de samenleving hard kunnen treffen, maar andere groepen tamelijk onverschillig zouden kunnen laten, omdat zij er niet door worden geraakt. Begrijp ik de minister goed dat hij bij een lage opkomst de wegblijvers rekent bij de voorstanders van de wet en tegen de meest betrokkenen zegt "jammer, jullie hadden wel een meerderheid bij het referendum, maar te veel mensen bleven weg en die reken ik bij de voorstanders, dus jullie meerderheid